

Máme tvořivé učitele?

Blanka Rozehnalová

Dítě objevuje svět
a svět nemá nač být hrdý.
A velký svět
ví, jak děti umlčet.

J. Prévert

Pedagogové, psychologové, sociologové stále uvádějí varovné zprávy o zvyšujících se počtech dětí a mládeže užívajících drogy, o nárůstu trestných činů mezi dětmi do patnácti let, o hromadění případů šikany mezi školní mládeží, o dětské destruktivní činnosti. Všichni, kteří bezprostředně přicházíme do styku s dětmi a mládeží, poznáváme, že aktivita, která byla lidskému tvorů dána do vínku, je často nevyužita, mnohdy potlačena. Matějček a Langmeier v knize *Výpravy za poznáním* (Odeon, 1981) uvádějí poznatek vyplývající z dosavadních studií, že *„ani před narozením není dítě jen pasivní obětí svého okolí, ale že je v mnohém aktivním činitelem, a leckdy dokonce i iniciátorem dění ve svém prostředí.“* V téže knize se dočítáme, že *„už sotva dítě narozené je schopno se učit a myslet, i když to jsou zatím jen základy myšlenkových procesů. Přísně kontrolované pokusy ukázaly, že velmi brzy hledá pravidelnosti ve sledu podnětů přicházejících z okolí a dává najevo spokojenost, když takovou pravidelnost najde, a naopak projeví určitý zmatek, když průběh dění neodpovídá jeho očekávání.“*

Pokud bychom přehlédli některé pojmy určující chování dítěte v období prenatalním a po narození, mohli bychom stejnými slovy definovat jednání školní mládeže. Jako stresující prožívá výchovně-vzdělávací proces 60–80 % žáků základní školy. Kam se poděla člověku daná zvědavost? Dítě chce poznávat, odhalovat, objevovat. Chce si neustále rozšiřovat svůj obzor, chce svět prozkoumávat, zachycovat. Zdravé dítě je samo iniciativní, samo prohlubuje svůj zájem. Dítě si dokáže hrát několik hodin na průvodčího, prodavače, učitele atd. Děti vydrží prosedět hodiny u počítače, televizoru, když je něco zaujme. Využívají učitelé dostatečně iniciativy a činnostnosti dítěte? Poskytuje škola prostor pro rozvinutí všech vloh a schopností dítěte? Podporuje u dětí jejich sebevědomí a sebevěru ve vlastní talent a osobitost, jedinečnost? Navozují vyučující takové situace, ve kterých by dítě dostalo pocitu úspěchu, radosti z poznání neznámého? Téměř každé dítě se těší do školy, ale brzy nastává rozčarování.

Zadala jsem 30 studentům úvahu na téma Literární výchova a já. Jestliže

na ně během jejich dvanáctileté školní docházky pedagogicky působil v jazyce českém na každém stupni minimálně jeden učitel, potom 27 dívek a tři chlapci vzpomínají v průměru na 90 učitelů. Velmi zjednodušeně a koncizně docházíme k těmto závěrům. Studenti se během dvanáctileté školní docházky setkali přibližně s 13 kvalitními, kreativními učiteli literární výchovy! Ve všech dalších případech se objevovaly úsudky typu – nuda, stereotyp, monotónnost, všednost, pasivnost, kterou osm učitelů občas nějakým způsobem oživilo. Nejvíce zarážejícím faktem je skutečnost, že ze 30 studentů pouze 7 uvedlo mimoškolní aktivity vztahující se k literární výchově. Navštívené divadelní představení připomněly pouze 2 studentky, 2 dívky pracovaly na školním časopise, 1 studující navštívila se třídou město, ve kterém studenti s vyučující chodili po stopách spisovatele, 2 zavzpomínaly na besedy v knihovně, 1 studentka hrála ve školním představení. Shrnu-li výroky studentů, vychází příkré resumé, ale pravdivé, a proto varující:

Na 1. stupni – společná četba, nuda pro ostatní, dělali jsme, že jsme poslouchali. Chyběl otevřený rozhovor, diskuse, rozprava, dramatizace. Dětem se málokdy poskytl prostor pro komunikaci, neuměli jsme vytvořit souvislý projev mluvený ani psaný. Na kvalitě ztrácelo kreativní myšlení. Zkoušení dat, básničky nazpaměť, sáhodlouhé referáty nezáživných knih, nucení. V dalších ročnících nás k četbě nic nepodněcovalo, pouze systematická příprava k maturitě, takže naukový předmět. Učitelé by se měli pokusit s nadšením a záplem věci zvládnout či změnit. Místo toho se ale často objevují pouze definice, jednotvárnost, povinná četba. Chybí vlastní práce žáků, možnost vlastní seberealizace. Literární výchova by měla být přirozenou součástí života každého z nás. Místo toho zápisy na několik stran, stereotypní průběh, důkladné probírání životopisů, jedna hodina stejná jak druhá, zkoušení, výklad, opsání pasáží z učebnice, zopakování, zúžení na informace o spisovatelích, stres. Proč ne hry, sociodrama, dialog, otázky, video, divadlo? Je nutné mít svobodu pro reakce, ne pasivně přejímat názory. Je třeba vnést do literární výchovy kousek sebe sama a kousek vlastní hravosti. Úkolem učitelů není dosáhnout nejvyšších met daných cíli osnov, vítězstvím mohou být splněné důležitější úkoly...

Hledají učitelé takové formy práce, jež umožňují dítěti vnímat jednu ze základních potřeb, kterou je pocit uspokojení, být přijímán, být úspěšný? Zadávají úkoly různého stupně obtížnosti, aby každému z dětí bylo umožněno najít aspiraci? Proč povinné konání úloh? Dobrovolná činnost je více pokušení, motivace než povinné plnění úkolů. Dovolte pár námětů, při kterých závisí velmi často na mimoškolní aktivitě žáků:

- **Připravte módní přehlídku literárních postav s průvodní charakteristikou.**

- Vytvoř básnickou koláž z díla jednoho autora, v níž nám představíš jeho „nového“ hrdinu.
- Vytvořte z novinových titulů básně.
- Vytvoř svůj životopis pomocí úryvků, které korespondují s tvým bytím.
- Přines básně, prózu, která bude souznít s vyslyšenou hudbou.
- Vytvoř milostnou čítanku z děl autorů 19. století.
- Kdo vyhledá nejvíce nadávek v knihách?
- Jakou bys byl barvou, jakou barvou by byl hrdina knihy, napiš o této hypotéze.
- Chlub se a napiš, jak by se chlubil literární hrdina.
- Vytvářej si vlastní portfolio z básní, prózy, které tě v životě ovlivnily, oslovily.
- Napiš sám sobě dopis, který ti bude vždy poskytovat víru.
- Komu bys mohl být rádcem? Najdi hrdinu knihy, který by mohl být rádcem tobě.
- Rozmotej popletené názvy a vytvoř podobné.
- Kdo napíše na S nejvíce spisovatelů, literárních děl, významných osobností, výtvarných umělců atd.?
- Zdramatizujte osudy spisovatele.

Člověk, který je neustále povzbuzován, kterému je trvale podporováno zdravé sebevědomí, který cítí důvěru v sebe sama, se naučí prakticky všechno. Musí ale cítit, že učitel je jeho rádcem, partnerem. Že obě strany jsou společnou souhrou obohacovány, ale mohou také mnohé ztratit, když k souladu nedojde. Snažme se zlepšit nejen žáky, ale také sami sebe, obohaňme se zájmem těch mladších, získáme všichni.

J. Prévert: „Když lvíče s chutí obědvá, omládne lvíce jedna dvě.“